

ACAPARAMENT DE TERRES A GUATEMALA:

UNA MIRADA DES DELS DRETS HUMANS I ELS
FEMINISMES CRÍTIQS D'AMÈRICA LLATINA

EL CAS DEL MONOCULTIU
DE PLÀTAN I PALMA D'OLI A
LA BLANCA

Setem

#STOPacaparamentTerres

NOTA PER A LA LECTURA

La pretensió d'aquest informe és sensibilitzar sobre el problema de l'acaparament de terres des d'una mirada camperola i feminista de les comunitats guatemalenes a les persones, comunitats i organitzacions del Nord Global. Amb aquesta finalitat i per la seva facilitat de comprensió en la lectura, s'ha redactat usant expressions i paraules occidentalitzades que, segons les diverses sensibilitats dels pobles ancestrals guatemalencs i del Feminisme Comunitari Territorial, no només no són usades sinó que són criticades com una expressió més de el colonialisme lingüístic i simbòlic. Tal és el cas d' "Amèrica Llatina" ("Abya Yala", en idioma kuna, acceptada com a alternativa pel Consell Mundial de Pobles Indígenes, 1977) o "Guatemala" ("Iximulew" en idioma kaqchiquel), a nivell polític i lingüístic, i "recursos naturals" (segons aquesta visió, la naturalesa no és un recurs que l'ésser humà faci servir, sinó un espai sagrat en el qual viu conjuntament amb altres criatures ") o " postcolonialisme " (" mai s'ha deixat de colonitzar els cossos i els territoris ") a nivell de categories conceptuals.

Des d'aquest prisma cal ressaltar que, si bé es fa referència en diversos moments al Feminisme Comunitari Territorial de Guatemala, aquest és molt més ric i profund del que aquí es pugui reflectir. A més, aquest dialoga i intercanvia fluidament amb altres moviments dels que aquí també es recullen visions (l'"enroncament patriarcal", per exemple, és una expressió encunyada en origen pel feminisme comunitari d'origen aimara). En aquest sentit, el present informe pretén donar una primera mirada des de les lluites feministes crítiques d'Amèrica Llatina -assumint la seva gran pluralitat i diversitat- com a resistència més visible i necessària al patriarcat colonial que encara avui persisteix i envaeix els territoris i cossos de les dones guatemalenes mitjançant l'acaparament de terres de l'agroindústria.

Màquines treballant per expulsar l'excés d'aigua de la plantació en el riu Pacayá.

SOBRE L'ACAPARAMENT DE TERRES I LA PRODUCCIÓ AGROALIMENTÀRIA

Coincidint amb la publicació d'aquest informe, el món sofreix una pandèmia mundial d'efectes socioeconòmics incalculables que, entre altres conseqüències, està centrant l'atenció mediàtica i social del Nord global en la producció alimentària.

Durant segles la humanitat, independentment de la seva cultura i ubicació, ha considerat l'agricultura com una activitat sagrada, una cosmovisió que la revolució industrial va minvar considerablement i que la globalització sembla haver destruït gairebé per complet, si més no a les societats occidentals. Així, la terra i els productes que en neixen es consideren meres mercaderies per a l'especulació: el sistema agrícola s'ha convertit en una mena d'eina d'explotació (humana i mediambiental) al servei de l'especulació i dels grans fluxos internacionals de capital.

Des d'aquest enfocament, el sòl fèrtil i els recursos naturals s'han concentrat cada vegada en menys mans, especialment en els països del Sud global –proveïdors per antonomàsia dels productes agrícoles que es consumeixen al Nord–, en un fenomen pel qual el petit camperolat ha estat, alhora, expulsat de les seves terres i desproveït dels seus tradicionals mitjans de vida, per la qual cosa els ha hagut de substituir per feina precària de jornal a grans explotacions de monocultiu indus-

trial o, en el cas més extrem, per migracions en massa a estats o regions amb economies capitalistes més desenvolupades.

Aquest procés, conegut com a "acaparament de terres" (*land grabbing* en anglès), s'ha sofisticat i estès amb especial cruïsa després de la crisi financera global de 2008 i ha comportat, a més, l'abandó progressiu de modes de vida ancestrals de moltes comunitats del Sud, baluards actualitzats de la relació sacra amb la terra i els recursos naturals.

Davant l'arribada, sembla que inevitable, d'una nova crisi econòmica internacional fruit de la COVID-19, cal posar el focus en aquest fenomen perquè la crisi no acabi, com sol tenir per costum, devastant els i les petites productores que alimenten el món.

Des d'aquesta intenció, SETEM Catalunya ha visitat el municipi de La Blanca, a la costa sud de Guatemala, on el conflicte entre les comunitats camperoles i l'Estat de Guatemala, d'una banda, i la indústria agroalimentària, de l'altra, representa una col·lisió de models de vida que transcendeix l'acaparament de terres com a fenomen socioeconòmic i apunta a una vulneració sistemàtica dels drets humans i una mena de violència multidimensional que afecta de forma molt especial les dones.

GUATEMALA I LA BLANCA: ESPOLI DE TERRES PER SER “GRANER” DEL NORD

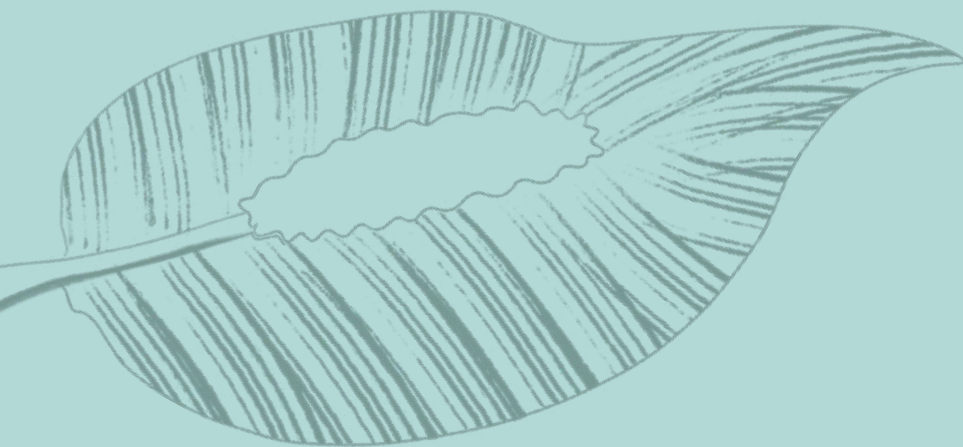
Si bé el fenomen de l'acaparament de terres s'ha donat a conèixer notòriament per la seva cruessa durant les últimes dècades al continent africà, no és menys cert que tant Àfrica com Àsia i Amèrica Llatina ha sofert les conseqüències d'aquest sistema d'espoli des de l'època colonial. A Centreamèrica, i especialment a Guatemala, el *land grabbing* és avui sostingut per un sistema d'acords comercials internacionals que, fonamentats en el deute il·legítim, sotmeten els governs centreamericans a acceptar unes condicions desiguals per les quals la indústria extractiva, en diferents dimensions (minera, energètica, pesquera, agroalimentària...), té via lliure per instal·lar-se al territori i sobreexplotar-lo.

Aquest és el cas de la indústria agroalimentària, que, a través dels monocultius de cafè, cotó, de plàtan o blat de moro en els orígens, i sucre, palma d'oli o soja, més recentment, ha convertit històricament Guatemala en un dels “graners del món”, especialment per a Estats Units¹ i la Unió Europea.

En aquest sentit, el cas de La Blanca –a la costa sud de Guatemala– és paradigmàtic, ja que representa amb especial cruessa les conseqüències per a la població i el medi ambient de la instal·lació de l'agroindústria a través de les plantacions de palma d'oli i de plàtan.

Aquestes plantacions, propietat del Grup Hame i de BANASA, respectivament, estan orientades fonamentalment a l'exportació internacional. En el cas de la palma d'oli, el producte s'exporta sobretot a l'Estat espanyol, a l'holandès i a l'italià, principals productors, en aquest ordre, dels mal anomenats “bio”combustibles de palma a través de diferents empreses petrolieres com Repsol o Shell. D'altra banda, en el cas de la banana, aquesta fruita s'exporta principalment a Estats Units i Europa, fet que a la UE col·lionna amb els productors locals europeus, situats a l'arxipèlag de Canàries i Madeira, principalment, que denuncien la sistemàtica vulneració dels tractats comercials.

Tant en el cas de la palma d'oli com en el de plàtan, la impunitat comercial que alimenta el sobreconsum des dels països del Nord comporta que les empreses productores d'origen cada vegada posin més cura a millorar el rendiment dels conreus i alhora en la política de màrqueting dirigida a l'acceptació pública, tant dels camperols locals (a qui prometen més feina) com del consumidor final occidental (al qual ven la idea d'una suposada producció ecològica i respectuosa amb els drets humans que no és tal), amb la qual cosa augmenten el marge de benefici i dilueixen els conflictes amb comunitats i persones consumidores.

¹ Ben conegut és el cas de la United Fruits Company, de capital estatunidenc, que va crear una mena d'“estat dins de l'estat” a Guatemala i altres estats centreamericans a començament del segle XX, amb l'agronegoci basat en l'exportació de bananer.

COL·LISIÓ DE MODELS DE VIDA: L'ENTRONCAMENT PATRIARCAL COM A FORMA DE DESPOSSESSIÓ DELS TERRITORIS

Les conseqüències de l'activitat de les empreses agroextractives a les comunitats del Sud afecten no només la seva capacitat de supervivència, sinó la mateixa arrel dels sistemes socioculturals i d'organització comunitària que, durant segles, s'han desenvolupat en harmonia amb el medi natural. De fet, a les cultures camperoles centreamericanes, el paper de la dona com a sostenidora de la cultura comunitària és clau, per la qual cosa resulta especialment rellevant que el perjudici més gran de l'activitat de les empreses de monocultiu el rebin elles.

Des d'aquesta premissa, SETEM Catalunya va dur a terme, l'estiu de 2019, una sèrie d'entrevistes² a **69 dones de 17 a 77 anys en 15 comunitats del municipi de La Blanca**, entre les quals es va observar la coexistència de diverses sensibilitats identitàries (un 26 % es consideren maies i un 74 % mestisses, segons les enquestes en camp). Aquesta apreciació sobre la cultura local és fonamental, atès el conflicte intercultural i polític que viu el país des de fa segles³ i que genera actituds racistes cap a les comunitats indígenes –de manera especial cap a les dones–, en què s'han observat, fins i tot, tendències d'autosabotatge cultural en molts casos entre maies, xinxes o garífunes.

Si bé és cert que la cultura de les comunitats de la costa sud de Guatemala és resultat d'una mescladissa entre la cultura ladina⁴ i diverses influències indígenes d'origen maia, no és menys cert que aquestes segones es reflecteixen de manera extensiva en les maneres de vida minifundistes dels i les camperoles de tot el país, independentment de la seva adscripció identitària.⁵ En aquest sentit, cal tenir en compte que l'arrel ancestral que subjeu en tota elles es basa en la unitat i sacralitat entre ésser humà i medi ambient, on el rol de la dona és essencial.

Tenint això en compte, observem les agressions cap a les dones de La Blanca combinant l'enfocament de drets humans de la CIDH⁶ i la visió del Feminisme Comunitari Territorial. Aquest aborda la violència física i simbòlica des de dos punts de vista: d'una banda, des de l'anomenat "patriarcat originari ancestral" i, de l'altra, des del patriarcat occidental capitalista representat per les empreses de monocultiu i per les maneres de vida occidentalitzades entre indígenes i *ladinos* rurals. És el que Lorena Cabnal bateja com a *entroncament patriarcal*: "el responsable de totes les opressions, totes les explotacions, totes les violències, i discriminacions que viuen les persones i la naturalesa, com un sistema històricament construït sobre el cos de les dones".⁷

En aquest sentit, recollim les dades de la violència patriarcal sobre les dones de La Blanca des de la desposseïció dels "dos territoris de la dona" que reivindica el Feminisme Comunitari Territorial: el territori "**terra**" (dret a l'aigua, a les terres, a un medi ambient saludable...) i el territori "cos" (dret a la salut, a l'alimentació, al treball... exposició de la violència sexual, domèstica i simbòlica), els quals, si bé s'analitzen per separat per identificar-los millor, estan sempre interrelacionats.

Quant al **territori-terra**, s'analitza la propietat privada extensa –els grans latifundis– i el procés històric d'apropiació de les terres, basat en l'espòli i l'extracció massiva dels béns naturals, com la gran amenaça per al benestar que la naturalesa proveeix a les comunitats, i a les dones com a principals sostenidores⁸. Tal com explica Cabnal, "no defenso el meu territori-terra només perquè necessito dels béns naturals per viure i deixar una vida digna a altres generacions, sinó perquè no concebo aquest cos de dona sense un espai a la terra que dignifiqui la meua existència i promogui la meua vida en plenitud".

² Es van fer durant l'estiu de 2019 per part de SETEM Catalunya.

³ E.D. Chirix. *Estudio sobre racismo, discriminación y brechas de desigualdad en Guatemala: una mirada conceptual*. CEPAL, Naciones Unidas. 2019.

⁴ Una adaptació del terme "latino" que es referia a les cultures mediterrànies de l'època. No s'ha de confondre amb el ladino que es refereix a l'idioma judeoespanyol dels jueus sefardites.

⁵ M. R. Morales. "Hacia una teoría del mestizaje intercultural diferenciado". *Revista Iberoamericana*, 20-2, 2009: 221-251. University of Northern Iowa, 2009.

⁶ AADD. *Las mujeres indígenas y sus derechos en las Américas*. Comissió Interamericana de Drets Humans (CIDH) i OEA, 2017.

⁷ L. Cabnal. "Acercamiento a la construcción de la propuesta de pensamiento epistémico de las mujeres indígenas feministas comunitarias de Abya Yala" a *Feminismos diversos*. ACSUR-Las Segovias, 2010.

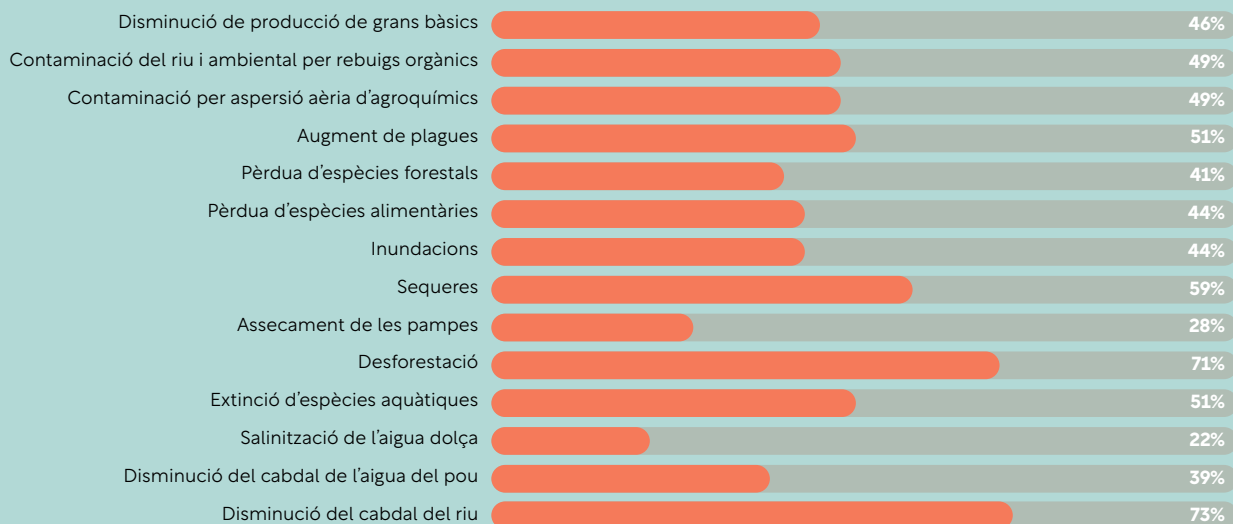
⁸ Cabnal, 2010.

EL CAS DEL MONOCULTIU DE PLÀTAN I PALMA D'OLI A LA BLANCA

Des d'aquest punt de vista, la **vulneració del dret humà a l'aigua** es fa plausible per la tala immoderada d'arbres per part de les empreses de monocultiu, la qual cosa provoca més inundacions i sequeres; el dragatge i aca-

parament de l'aigua dels rius i les pampes; la contaminació dels rius, i el dessecament de pous comunitaris i familiars, tal com es constata al gràfic següent.

EN QUÈ HA AFECTAT O MODIFICAT EL MEDI AMBIENT LA PRESÈNCIA DE MONOCULTIUS?

Conseqüentment, i a causa de la pèrdua sostinguda de collites per al consum familiar, de peixos als rius i, en general, dels ingressos provinents del petit mercadeig de productes de l'horta i de la precarització de l'ocupació en les plantacions, les dones i les famílies de La Blanca també veuen afectat el seu **dret a l'alimentació**.

De fet, amb el pas dels anys, la limitació de l'accés a la terra ha ocasionat una disminució considerable de la producció d'aliments tradicionals; segons un cens de la Pastoral de la Terra elaborat el 2019, fa deu anys les famílies obtenien dues (55,4 % de les famílies) o tres collites (29,3 %) a l'any, mentre que avui dia amb prou feines en fan una (59,1 %). En aquest marc, les famílies que fa uns anys podien sobreviure gairebé en exclusi-

vitat de la seva terra i del riu (peix, aigua...), en l'actualitat es veuen obligades a prendre altres mesures com buscar feina remunerada a les mateixes plantacions de monocultiu o fins i tot emigrar per enviar remeses monetàries des de l'estranger.

En realitat, malgrat l'arribada d'aquests ingressos provinents de l'economia capitalista remunerada, l'economia familiar de La Blanca ni tan sols aconsegueix els nivells bàsics de supervivència, com indica el dramàtic contrast entre la canastra bàsica alimentària⁹ que el Govern de Guatemala estableix en 3.561,52 quetzals (moneda local) al mes¹⁰ i els ingressos econòmics mitjans d'una família de les comunitats, que és inferior als 2.000 quetzals al mes.

AMB EL QUE GUANYEU, QUINES DESPESES COBRIU?

⁹ La canastra/cistella bàsica alimentària (CBA) es defineix com el conjunt d'aliments diversos, expressats en quantitats suficients per satisfer les necessitats de calories en una llar mitjana.

¹⁰ INE. *Canasta Bàsica Alimentaria (CBA) y Canasta Ampliada (CA) enero de 2020*. Guatemala, febrer de 2020.

EL CAS DEL MONOCULTIU DE PLÀTAN I PALMA D'OLI A LA BLANCA

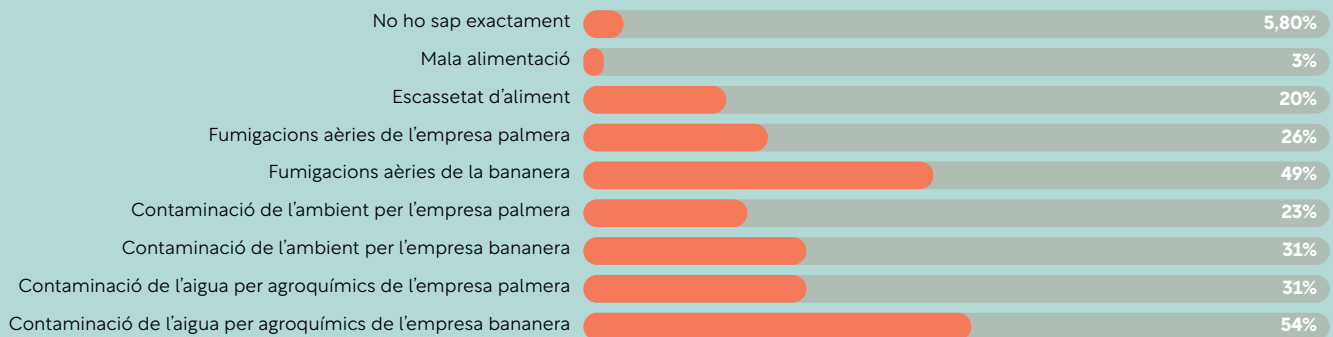
En l'altre costat de la moneda, respecte **al territori-cos**, la violència reiterada contra les dones a través de **la vulneració del dret a la salut i de les violències físiques i simbòliques** és també un fet a La Blanca.

Des d'aquest punt de vista, les afectacions al "territori-terra" tenen una conseqüència directa també sobre el "territori-cos" (la salut física), sobretot en el cas de la malnutrició derivada de l'escassetat d'aliments o d'aigua. Així, quant al **dret a la salut**, l'ús intensiu i habitual d'agroquímics¹¹, per part de totes dues empreses per al control de plagues i la millora del rendiment de les plantacions, sol fer-se sense un pla de control i gestió dels residus tòxics, que acaben contaminant tant els rius com els gorgs i fins i tot l'aire que respiren els i les

vilatanes. De fet, les fumigacions aèries i terrestres i els abocaments constants de deixalles orgàniques i inorgàniques als rius i fonts han comportat, a mitjà termini, un perjudici greu sobre la salut de les habitants de les comunitats, que han desenvolupat malalties de diversa índole relacionades amb l'aspiració o ingestió involuntària d'agroquímics o aigües contaminades.

En el cas de La Blanca, de fet, es denuncien quadres de pressió sanguínia elevada, malalties gastrointestinals, renals i fins i tot càncer, entre d'altres, vinculades directament, segons diagnòstic mèdic, a la contaminació de les fonts d'aigua per al consum per part de l'empresa de palma d'oli i la bananera.

QUINES SÓN LES CAUSES DE LA VOSTRA MALALTIA?

Aquest fet, a més, agreuja la penúria econòmica esmentada en punts anteriors perquè, a causa de la inexistència de serveis mèdics públics i gratuïts a la municipalitat, el 35 % de les dones es veuen obligades a recórrer a un metge particular, amb la qual cosa sobrecarreguen la malparada economia familiar. De fet, segons les entrevistes realitzades, aquesta despesa pot arribar a representar en molts casos fins a una quarta part de l'ingrés total mensual de tota la família.

Finalment, respecte a les **violències físiques i simbòliques**, segons explica la Comissió Interamericana de Drets Humans, aquesta no afecta totes les dones per igual:¹² les dones afrodescendents i indígenes sofreixen violència i discriminació en una base doble, i fins i tot

triple, a més del seu gènere.

En el cas de les dones, la majoria reconeix haver sofert algun tipus de violència (59 %). Entre els diferents tipus, majoritàriament es tracta de violència física (64 %), econòmica (41 %) i psicològica (35,30 %). Aquest triomvirat es pot considerar l'essència de les violències inherents al patriarcat des de tots dos vessants; en la seva part d'intra i extra familiar del masclisme "originari" de les cultures tradicionals locals, d'una banda, i per l'altre, a l'exercit explícitament per les estructures patriarcales representades per la gran empresa i l'estat.

¹² DDAA. Informe temático sobre situación de violencia y discriminación contra mujeres, niñas y adolescentes en América Latina y en el Caribe. CIDH. Gener de 2020.

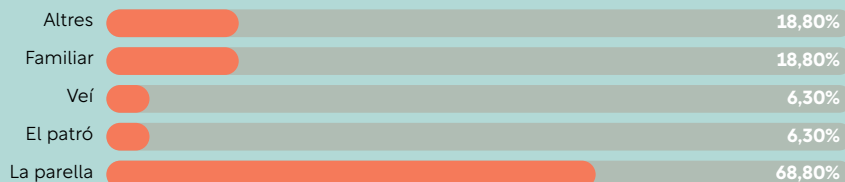
EL CAS DEL MONOCULTIU DE PLÀTAN I PALMA D'OLI A LA BLANCA

En aquest sentit, encara que la majoria de les dones enquestades reconeix que la violència l'ha exercit la seva parella, aquesta no s'ha de desvincular en absolut de la presència de l'empresa agroalimentària, perquè la mateixa precarietat laboral, la falta de valor social que perceben els homes sobre ells mateixos en deixar

de ser els principals sustentadors econòmics de la unitat familiar i en "permetre" que les seves dones s'apoderin, pot ser una de les causes que agreugin la violència masclista intrafamiliar, tal com apunta la Relatora Especial de les Nacions Unides¹³ sobre els drets dels pobles indígenes.

QUI VA EXERCIR LA VIOLÈNCIA?

RESISTÈNCIES I LLUITES CAMPEROLES

L'inici de les resistències pageses als abusos dels monocultius a La Blanca va iniciar l'any 1998, quan Guatemala va sofrir les conseqüències de l'huracà Mitch. En aquest municipi, centenars de persones van perdre collites i llars, i la reconstrucció va ser molt costosa, personalment i econòmicament. Pocs anys després, el 2005, la tempesta tropical Stan i pluges posteriors van continuar arrasant els petits camps familiars d'una forma inusitada fins al moment.

A les reflexions posteriors, les organitzacions de persones afectades van acabar conclouent que gran part de la responsabilitat d'aquestes inundacions les tenien totes dues empreses de monocultiu que, des dels anys 90, no només havien anat estenent les seves propietats sense límit i s'havien fet amb el control absolut de la major part de la terra fèrtil i les fonts d'aigua dolça, sinó que havien construït –al marge de la legalitat– dragatges i desviaments de les lleres dels rius, canalitzacions d'aigua cap a les plantacions i bordes de contenció per evitar la inundació dels seus propis camps. Totes aquestes actuacions, unides a la desforestació massiva i històrica dels boscos del lloc, van convertir les inundacions en època hivernal i les sequeres en l'estival en una cosa habitual per a les comunitats, van alterar per

complet els seus sistemes de cultiu i van reduir considerablement els mitjans de manteniment.

A més, cal assenyalar la nul·la gestió dels residus per part de l'agroindústria i l'ús sostingut d'agroquímics en les plantacions; molts d'ells, com el cas del glifosat, prohibits en altres zones del món perquè s'ha demostrat cancerígens.

En general, els i les habitants de La Blanca han sofert i sofreixen sistemàticament una violació del dret a l'aigua, a l'alimentació, a un mitjà de vida saludable i a un treball digne, la qual cosa ha comportat migracions, desplaçaments forçats i situacions de persecució a les persones que defensen els seus drets. Per aquest motiu, els i les agricultores de La Blanca es van adscriure a organitzacions com la Pastoral de la Terra o el Comitè d'Unitat Camperola (CUC) per lliurar una lluita sense quarter, primer contra les empreses i posteriorment contra l'Estat de Guatemala, i van arribar fins i tot a denunciar-ho davant la Cort Interamericana de Drets Humans i davant el Tribunal Latinoamericà de l'Aigua amb resolucions a favor que, de moment, semblen no haver limitat les anomenades vulneracions de drets.

¹³ Declaració final de la relatora especial de les Nacions Unides sobre els drets dels pobles indígenes, Victòria Tauli-Corpus, en concloure la seva visita a Guatemala de l'1 al 18 de maig de 2018.

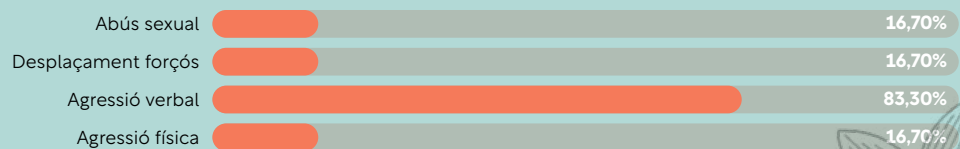
FEMINITZACIÓ I CRIMINALITZACIÓ DE LA PROTESTA

En aquest procés i des dels inicis de les accions de denúncia, les dones han anat, a poc a poc, prenent protagonisme en la reivindicació dels seus drets i de la comunitat. Això s'explica, d'una banda, pel buit social deixat per la migració històrica de molts homes a l'estranger i, per l'altra i en paral·lel, per la presa de consciència de la necessitat de defensar el seu territori i el seu cos.

És per això que no ha d'estranyar l'adscripció de la majoria de dones (el 67 % de les entrevistades) a diferents organitzacions de defensa dels drets comunitaris davant l'agroindústria. Respecte al seu poder decisor i en el si de les organitzacions, l'àmplia majoria (74 %) reconeix a altres dones que ocupen llocs de certa responsabilitat com vocalies, secretaries (totes dues 53 %) i presidències (33 %), una tendència a l'alça a mesura que la societat es feminitza i les dones van assumint el seu enfocament sobre el lideratge comunitari.

En paral·lel a aquest ascens social, diversos estudis tracten de la criminalització de la protesta, amb tints masculistes, cap a les dones indígenes i camperoles, especialment a les líders que lluiten per la defensa dels drets de les comunitats. De fet, la mateixa Comissió Interamericana de Drets Humans¹⁴ denuncia constants agressions, amenaces i assetjament contra les organitzacions de la societat civil, així com l'ús diferenciat de la violència en contra de les líders i defensores camperoles i indígenes, i un increment de la violència sexual i de gènere en contra seva, com a part d'una estratègia per forçar processos de migració d'aquestes dones del camp a la ciutat, cedint els seus territoris per a activitats extractives." En el cas de La Blanca, el 83% de les dones assenyalen haver sofert algun tipus d'agressió verbal en algun moment per participar en organitzacions d'autodefensa.

HEU SOFERT ALGUNA PERSECUCIÓ PEL FET DE PARTICIPAR EN ALGUNA LLUITA?

¹⁴ CIDH, 2020.

REFLEXIONS FINALS: CAP A UN CANVI DE PARADIGMA AGROALIMENTARI

Com hem vist al llarg de la nostra anàlisi, l'activitat extractiva de monocultiu i la seva imbricació en el teixit del comerç internacional capitalista és, sens dubte, una de les principals responsables del desequilibri ecològic i de les desigualtats a escala mundial. Contribueix de manera determinant al canvi climàtic i porta a l'ADN l'acaparament de terres i recursos als països productors, per la qual cosa afavoreix l'enriquiment dels grans terratinents i de les multinacionals agroalimentàries, i perpetua una mena d'entroncament patriarcal que empobreix el petit camperolat i les comunitats indígenes, especialment a través de la desposseïció territorial i corporal de les dones.

Encara que la principal executora d'aquestes vulneracions és la mateixa agroindústria i els grans interessos econòmics que la sostenen a escala internacional, també ho són, subsidiàriament, els estats del Sud global; en el cas de La Blanca, l'Estat de Guatemala. Aquest, que hauria de ser el principal garant dels drets de la ciutadania en virtut de la seva ratificació dels acords internacionals de drets humans, no sols s'absté d'exercir un control efectiu i independent de les activitats associades als monocultius, sinó que en promou i n'incentiva la prosperitat, per la qual cosa és responsable d'aquesta soscavació de drets i de la consegüent desposseïció i violència contra les dones.

En l'altra cara de la moneda, trobem les entitats supranacionals occidentals com la Unió Europea que, mitjançant els acords comercials amb el Mercat Comú Centreamericà (MCM), d'una banda i bilateralment entre els seus estats, i Guatemala, de l'altra, instauren el marc legal internacional necessari perquè els productes de la indústria extractiva de monocultiu arribin al consumidor europeu sense grans dificultats.

En aquest context d'espoli sostingut, no hi ha dubte que, com a humanitat, necessitem un nou paradigma de desenvolupament agrícola que hauria de basar-se precisament en "els estils d'agricultura indígena-camperola desenvolupats per la majoria dels 1.500 milions de petites agricultores i agricultors que treballen en uns 350 milions de petites finques i que produeixen el 30 % de la terra conreable, no menys del 50 % dels aliments per a consum domèstic al món"¹⁵. Però perquè sigui socialment i ambientalment responsable d'una manera

efectiva, el paradigma de la sobirania alimentària basat en l'agroecologia i, més globalment, el de l'ecofeminisme, s'ha de circumscriure a la lògica de la relocalització de la producció i a la descolonització discursiva de la ciutadania, tant al Nord com al Sud globals.

L'autodefinició política i la reivindicació d'un marc legal que permeti les comunitats camperoles del Sud gestionar les terres lliurement, recuperant els seus valors ancestrals, és capital per a la redistribució de la propietat de les terres i, consegüentment, dels aliments o de l'aigua per implementar una nova manera de vida que recuperi els valors ancestrals i que retorni la dignitat a les dones i, consegüentment, a les comunitats en el seu conjunt.

A l'altre costat de l'Atlàntic, a més del paper transformador del consum crític i responsable¹⁶, sens dubte existeix una urgència en el mateix sentit: la recuperació dels sabers tradicionals, cooperatius, ecofeministes i sostenibles relacionats amb el sistema de producció alimentària, que no sols permetrà, a la llarga, mitigar els efectes del canvi climàtic, perquè evitaran les importacions alimentàries, sinó que a més contribuirà a posar fi a l'acaparament de terres al Sud global, donant suport a l'emancipació dels pobles que en aquests moments són desposseïts de les seves terres perquè al Nord tinguem els supermercats i els dipòsits dels cotxes plens d'espoli.

En aquest sentit, l'exemple de les comunitats de La Blanca hauria de servir, no sols per reivindicar i blindar els drets humans, ambientals i de la dona a Guatemala, a Amèrica Llatina i al Sud global, sinó per cocrear globalment un nou sistema de producció agroalimentària molt més d'acord amb el cicle mateix de la vida, una empresa en la qual el Feminisme Comunitari Territorial d'Amèrica Llatina té molt a aportar. Segons recalca Cabnal, "en la mesura que ens reconeguem en la diferència i repensem com construir diàlegs pensants, sentents i respectuosos, podrem continuar ajuntant les nostres accions de manera coherent contra els patriarcats i contra les hegemònies dominants. Aquesta acció no sols competeix a les dones, convida els homes, els companys, els germans indígenes, les i els occidentals i la cooperació solidària per reflexionar sobre les aportacions que fan en les lluites socials i dels pobles"¹⁷.

¹⁵ Altieri i Nichols.

¹⁶ M. González de Molina & J. Infante. "Agroecología y decrecimiento. Una alternativa sostenible a la configuración del actual sistema agroalimentario español", Revista de economía crítica, Asociación de Economía Crítica, 2010.

¹⁷ Cabnal, 2010.

Autoria i edició:

Setem Catalunya

Assistència a la investigació:

Pastoral de la Tierra, Diócesis de San Marcos.

Il·lustracions:

Mireia Pujol Riera.

Disseny i maquetació:

Eudald Pla.

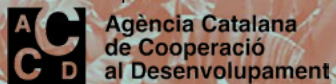
Fotografies:

Pastoral de la Tierra, Diócesis de San Marcos.

Agraïments:

Amb el suport de:

@SETEM CATALUNYA. JUNY DE 2020

